

Shine on Mallarme

(Bojan Marković, *Riba koja je progutala svet*, Gradska biblioteka „Vladislav Petković Dis“, Čačak, 2013)

Kada sam u rukama prvi put držao [*Ribu koja je progutala svet* Bojana Markovića](#), shvatio sam da knjigu ne čitam, već posmatram. Nisam joj premetao listove u ruci, iako bi priča možda tako nalagala; knjiga je do mene stigla, *волшебное*, u vidu PDF-a, tako da sam je čitao onako kako bi se možda čitao vodopad. Ne sleva nadesno, već od gore ka dole, isključivo ka dnu, bez ideje o horizontalnom, prateći skrolovanje mišem ili prevlačenje prstom po dodirnom ekranu. U pitanju je zanimljiva strategija čitanja; neobična geometrija posmatranja teksta koju smo batalili otkako su nam stari odbacili svitke u korist koričenih knjiga. Menja se, u tom smislu, i opažanje arhitekture dela. Čitajte, recimo, na isti način *Hazarski rečnik*,

kako treba,
 prateći sopstveni tok
 enciklopedijskih odrednica, i uspinjaćete se
 i silaziti po stepenicama
 neke Vavilonske kule istorije;
 intimno čitanje postaće braunovska i klaustrofobična
 kretnja po liftu,
 kao da ste zakucani ispred
 zapisa na nekom hazarskom stubu,
 ugraviranom trostrukom povešću ispričanom u
 bareljefima.

Stvar mi je bila još strašnija prilikom čitanja *Kuće listova* Marka Z. Danijelevskog, kojeg sam takođe čitao elektronski. Roman teče od

gore ka dole, bez indikatora broja stranica, samo sa skrol pokazateljem sa desne strane, i uistinu se

spuštate i

spuštate

i spuštate

unutar lavirinta, sve bliži Minotauru ili čemu god što se krije u njegovom središtu. Ima nešto od Danijelevskog u Bojanu Markoviću. Ne mislim tu samo na prostor *Ribe koja je progutala svet* po kojem se čitalac kreće (jer šta je knjiga no kuća listova, što reče Mark Z; ako se šetate po unutrašnjosti ribe koja je progutala svet, da li se to onda šćete po progutanoj planeti?), već pre svega na veštinu barokne tipografije koju Marković krije ispod naslaga pesničke zatvorenosti i skoro apsolutnog značenjskog nonsensa svoje poezije.

Knjigu sam, dakle, posmatrao, a ne čitao; stihove nisam upijao bukvarskim tumačenjem. Marković dolazi iz one nove grupe mlađih pesnika, takozvane „treće avangarde“ – ili možda post-avangarde, imajući u vidu njihovo mesto između kultursvesti i filozofije postmodernosti, i avangardne želje za jezičko-formalnim igrama – koji se u svojim manifestima pre svega natežu prirodom jezika. Marković se, čini se, u potpunosti prebacio u sferu zaumnog izraza. U pogovoru *Ribi koja je progutala svet*, recenzent Vladimir Stojnić je rekao da Markovićevoj knjizi ne treba tumač, već čitalac. Ispravio bih ga: ni čitalac, nego posmatrač, koji pred sobom drži džepnu slikovnicu pesničke umetnosti oblikovanja teksta.

Dao bih zlata da ovu zbirku vidim u prvom rukopisu, da je vidim sirovu i pre ove dobre saradnje (svesne ili nesvesne) između Markovića i grafičkog urednika izdanja Andreja Dolinke, koja liči na odnos scenariste i scenografa. Nosioći pesničke informacije u ovoj knjizi često su elementi tekst-editovanja; ne možemo, recimo, čitati onaj prvi mini ciklus („трчати кроз астралне отворе несврховито

муњеви́то ново́ме живо́ту друго́ј смрти“) bez osvrtnja na to kako se eteričnost Markovićevoг sna (ili tripa) prokazuje kurzivom i finim serifnim fontom, gotovo klasicističkim (jedan kasniji krug pesama, pisan latinicom, pesnik će izraditi bezserifnim fontom plakata i uličnih znakova, sličnom nekom pseudo-kalibriju). Stihovi su u tom snovitom, uvodnom delu zbirke razbijeni u nepravilnom prelomu. Jedino što im daje prividnu stabilnost jeste naša navika kao čitalaca da mentalno oblikujemo tekst i da ga linearna konzumiramo sleva nadesno i od gore prema dole. U suprotnom, ovaj deo Markovićeve zbirke mogli bi čitati i u skokovima. Tih nekoliko pesama, zahvaljujući Markovićevoг kurzivu (koji dodatno istanjuje i bleđi slova), kao da same beže i nestaju pred nama. Uostalom, dve od tri pesme ovde počinju glagolom „trčati“, a poslednja počinje „razaranjem“.

Veština, je li, pesničke geometrije; udžbenici govore o slobodnom stihu kao oslobođavanju od okova metrike u svrsi nalaženja sopstvenog, intimnog ritma jezika. Marković mu nalazi i intimni ritam i zvučanje i izgled, kao džez muzičar koji se igra melodijom i konstrukcijom kompozicije. U zbirci *Jezik* Marjana Čakarevića – koja je snažna i jaka, delo prave asfaltne poetike; slem-poezija gradskih kostura, čvrsta i zgusnuta onda kada je najjača – postoji pesma koja mi se čini slabijom u odnosu na ostatak knjige. Kaže Čakarević: „Već dugo učim jezik slobodnog džeza, menjam po padežima imenice bubnja, dodajem prideve basa, glagole saksofone i trube...“ i tako dalje. Na novu, urbanu, americko-afričku spiritualnost džeza Čakarević je upućivao retorski i gotovo aforistično, što se razlikovalo od njegovog zgusnutog i visoko aluzivnog jezika u ostalim pesmama. Uspelije i istinitije upućivanje na džezersku prirodu uspešnije je izveo Marković. Zbirka *Riba koja je progutala svet*, čije pesme često zvuče groteskno, jeste pantagruelski *jamm session* jezika – tehnički (jezički) obučen, precizan, potkovan do krvavih prstiju bubnjara, i ludo raspojasan. Autorski, improvizacijski džez inače nalikuje „toku svesti“ muzike kao što i *Riba*

koja je progutala svet nalikuje toku svesti jedne karakteristične pesničke inteligencije poput Markovićeve.

Možda bi ipak bilo loše nazvati Bojana Markovića džezom, da ne pomisle ljudi svašta: džez nije uvek oneobičavanje, nije uvek avangarda. Štaviše, to je klasika XX veka. Možda je Bojan Marković Merzbow? Merzbow, ili Masami Akita, jeste japanski muzičar, to jest „producent“ elektronske muzike: *noise* muzike, muzike šumova, buke, kreštanja, cičanja, pokvarenih tranzistora, bele i crne buke. Sve je to vrlo dekonstruktivno i dadaistički, što ne treba ni da čudi imajući u vidu da je Merzbow svoje ime i odabrao inspirisan umetničkim projektom Kurta Švitera (1887–1948) po imenu „Merzbau“, prilikom kojeg je nemački umetnik svoju kuću/dom/ognjište ukrašavao sa *found objects*, što će reći đubretom. I Merzbow ne poriče svoju *junk art* poetiku. U pitanju je maestralan sakupljač sekundarnih umetničkih sirovina, odbačenih zvukova reklama, radio-šumova i loše gitarske distorzije, jer on ništa ne baca – u svojoj karijeri, koja traje od početka osamdesetih, izdao je više od 270 albuma, tridesetak EP-ova, četrdesetak splitova i sedamdesetak lajv albuma. Za vreme koje vam je bilo potrebno da dođete do ovog retka u tekstu, Merzbow je verovatno napravio jednu pesmu.

Slična impresija množine i jezive lavine reči („[salate reči](#)“) postoji i kod Bojana Markovića. Ovo je njegova prva objavljena zbirka, i deluje kao da je u nju uneto sve što je pesnik do sada napisao, što je jedna disperzivna vrsta totalnosti. Onih nekoliko ciklusa i pod-ciklusa u *Ribi koja je progutala svet* mogli bi biti i zasebne zbirke poezije, a čitava ova knjiga pesama ima skoro stotinu strana. Markovićev jezik je dedalusovski, dakle učen ali neartikulisan; neka vrsta umetničkog oblikovanja ADHD-a. Pesnikova namera je da se u poeziju uključi sve, svaka digresija, svaka usputna misao, svaki spoljni šum.

Marković, dakle, ima smisla za Merzbowljevo mnoštvo, ali

umesto kričanja i ružnih šumova, Markovićeви стихови су prelepa vrsta distorzije. U nameri da u svom izrazu objedini sve, pesnik *Ribe koja je progutala svet* nije samo đubretar otpadnog (poetskog) materijala i misli, već skoro klasicistički esteta stiha:

ФОТОСИНТЕТСКО (МЕСТО):

унијам детелинару ломова, распоред сулфата срчане
мајке моје, чежњу о лунофилном етеру чежње,
и тим појмовима слично

или пак:

у гецету од солстицијума
заробљена је лукреција,
сестра милости

или онај играно-dramski deo zbirke, putopisna mikropeoma:

Роза Кулешова из Њижни Тагила,
Русија у уралском подручју, гутала кроз ноздрве швабе,
вилине коњице, квадричне звезде, минерална дрва,
харпуну вичне, клистоморе и стјуарде.

Od svih mogućih sastojaka će Marković praviti svoju poeziju: mita (Isus Hristos se kao gostujuća zvezda pojavljuje u mnogim pesmama), tehnologije, botanike, geografije. Markovićev rečnik je galimatijas koji daleko doseže – opet se vraćamo na epitet „barokni“, i zaista je barokno raskošno to njegovo mešanje visoke i niske kulture, popularnog i kanonskog. Ima ona strofa u kojoj se istovremeno pominju i majstori psihodeličnog roka, i majstor zaumne poezije:

shine on you crazy diamond.

[...]

на земљотресној таваници личи на просути јогурт.

Малармеу (,) нека неко каже када наступи светска смрт.

Kada sam, dakle, Markovića prvi put držao u ruci (što je možda bio svaki put kada sam ga čitao) nisam ga čitao, već sam ga gledao, i premećao po prstima onog dodirnog ekrana ili računarskog monitora, i gledao kako predamnom klizi tok fontova, preloma, fotošopiranih renesansnih anđela (koji se zaista nalaze kao ilustracija unutar knjige, kao kakav vizuelni intermeco), Markovićeve rediteljske odluke kada koristiti ćirilicu a kada latinicu, kada normalan a kada pidžin engleski, kada obojiti reči crvenom bojom itd. Poezija Bojana Markovića je poezija strašno uzbudljivog jezičkog performansa; *Riba koja je progutala svet* i nalikuje konceptualno-književnom projektu koji spaja muzej i pop-art, rafinirani pesnički izraz višeg reda i dnevničku nasumičnost zapisa – poput izložbe u hiperaktivnoj galeriji.